

Yhteinen ruokapöytä -keskustelufoorumin esitys 7.5.2020 Hetemäen korona-exit -työhön

Yhteinen ruokapöytä -keskustelufoorumi on maa- ja metsätalousministeriön Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti asettama tulevaisuuslähtöinen työryhmä, jonka tehtävinä ovat: 1) määrittää koko ruokaketjun yhteisen tahtotilan, strategian ja tarvittavat ylätasen tavoitteet; 2) määrittää ruokaketjun toimintaympäristön pitkän aikavälin tulevaisuuskuvan; 3) edistää rakentavan keskustelu- ja viestintäilmapiirin luomista suomalaisen ruuan ympärille; 4) nostaa suomalaisen ruuan arvostusta ja edistää ruokakulttuuriamme; 5) kirkastaa suomalaisen ruuan brändiä niin kotimaassa kuin ulkomailla ja 6) edistää vientiä sekä edistää koko ruokaketjun ja sen eri osien, myös kuluttajien etua.

Yhteinen ruokapöytä -keskustelufoorumi koostuu jäsenistä, jotka toimivat ruokasektorin eri osissa (alkutuotanto ml. luomu, elintarviketeollisuus, kauppa, ravintolat, tutkijat). Foorumin puheenjohtajana toimii vuorineuvos Reijo Karhinen, 1. varapuheenjohtajana maa- ja metsätalousministeri Jari Leppä ja 2. varapuheenjohtajana kansliapäällikkö Jaana Husu-Kallio.

Ruoka on ihmisen perustarve, joten toimiva ruokajärjestelmä on keskeisessä asemassa koko yhteiskunnan toiminnan turvaamiseksi. Suomalainen ruokajärjestelmä on osoittanut kykenevänsä huolehtimaan ruokaturvasta kriisioloissa. Sektorin elinvoimaisuus on tärkeää varmistaa kriittisiltä osin, jotta huoltovarmuudesta kyetään pitämään kiinni myös jatkossa. Riittävästi terveellistä, turvallista ja oikean hintaista ruokaa kaikille on perusta myös yhteiskuntarauhan säilymiselle. Ruoka on paitsi ihmisen perustarve, myös merkittävä työllistäjä. Suomessa ruoka-ala työllistää noin 340 000 henkeä (13 prosenttia kaikista työllisistä) ja tuottaa arvonlisäystä reilut 15 miljardia euroa eli 9 prosenttia koko maan arvonlisäyksestä (Knuuttila & Vatanen, Luke 2017). Huoltovarmuuskäytännön ja taloudellisen merkittävyyden ohella ruoka on kulttuurisesti tärkeä kansallisen identiteetin luoja, jonka osia ovat paikalliset ja alueelliset erikoisuudet, ravintolakulttuuri ja ruokaperinteet. Korona-exitissä ruuan rooli sen talousvaikutusten ja henkisen hyvinvoinnin ulottuvuuksien johdosta on erittäin merkittävä. Suomalainen ruokajärjestelmä on vahvasti sitoutunut tavoittelemaan kestävää kehitystä ja hiilineutraalia kiertotaloutta.

Yhteinen ruokapöytä kokoontui 7.5.2020 keskustelemaan koronan vaikutuksista ruokasektorille ja keskeisistä ratkaisuehdotuksista yhteiskunnan elvyttämiseksi. Kokouksessa kerättiin osallistujien näkemyksiä kriisin hoitamiseksi lyhyellä ja pidemmällä aikajänteellä. Kokouksessa kuultiin myös tutkimuslaitoksen (Luke) analyysiä koronakriisin vaikutuksista ja MMM:n lyhyt alustus huoltovarmuus-näkökulmasta.

Yhteisen ruokapöydän näkemyksiä ja ehdotuksia: Suomen tie ulos koronakriisistä

1. Mitkä nopealla aikavälillä (2020-2021) toteuttavat toimet tukisivat parhaiten yhteiskunnan palautumista koronakriisistä?

Kuluttajien luottamuksen edistäminen ja palaaminen mahdollisimman normaaliin arkeen

Niin sanotun hybridimallin toimeenpano mukaan lukien ravintoloiden asteittainen avaaminen tarvitsee tuekseen vahvoja toimia kuluttajien luottamuksen ja turvallisuuden rakentamiseen. Tämä tarkoittaa tehokasta terveydenhoitojärjestelmää kuten lisääntyvä testaaminen, tartuntojen jäljittäminen, altistuneiden eristäminen ja sairastuneiden hoitaminen, mutta myös tarvittaessa rajoitettuja henkilömääriä, turvavälejä ja muita järjestelyjä palvelutuotannossa.

On tärkeää luoda kuluttajille edellytykset turvalliselle asioinnille niin päivittäistavarakaupoissa, ravintoloissa, muissa vähittäiskaupoissa ja yleisesti kaikilla yhteiskunnan sektoreilla. Tätä varten tarvitaan valtiovallalta johdonmukaista viestintää tilannekuvasta ja toimintatavoista.

Lisäksi tarvitaan nopeasti Valtioneuvoston linjaus kasvosuojainten käytöstä elinkeinotoiminnan lisäksi normaalissa uudessa arjessa sekä taattava tarkoituksenmukaisten kasvosuojainten riittävä saanti eri toimialoille, mutta myös kaikille kansalaisille.

Vastuu: VN, STM, HVK

Kuluttajien ostovoiman turvaaminen

Talouden taantuma tulee nostamaan hinnan merkitystä kuluttajille. Veroratkaisuilla ei saa heikentää kuluttajien ostovoimaa, sillä se johtaisi yhä syvemmälle taantumaa.

Työllistämiskynnyksen alentaminen esimerkiksi määräaikaisilla sivukulujen huojennuksilla ja muut keinot työllistämisen helpottamiseksi ovat keskeisiä toimenpiteitä, jotka edistävät ruokaketjun toimintaa ja kohentavat ostovoimaa. Lisäksi toimenpiteistä, jotka lisäävät yritysten lainsäädännöllistä tai taloudellista taakkaa tulee pidättäytyä, kunnes taantuma on selätetty.

Vastuu: VM, TEM

ALV:n laskeminen elintarvikkeissa ja ravintolapalveluissa kilpailukyvyn varmistamiseksi.

Ruoka on välttämättömyyshyödyke, josta kuluttajan on vaikea tinkiä. Ruuan ALV:n lasku lisääisi kuluttajien ostovoimaa ja tukisi kotimarkkinoiden kehitystä. Jo prosentin lasku ruuan arvonlisäverossa lisääisi kuluttajien ostovoimaa 120 miljoonalla eurolla vuodessa. Ruuan arvonlisävero prosentti (14 %) on Suomessa lähes kolminkertainen EU15-maiden keskiarvoon (5,0 %) verrattuna (Euroopan Komissio: VAT Rates applied in the Member States of the European Union, 2017). Verotus on myös keino mahdollistaa terveelliset elintarvikevalinnat kaikille, etenkin vähävaraisille. Ruuan ALV tulisi olla 10 % nykyisen 14 % sijaan.

Vastuu: VM, TEM

Ravintolasektorin toiminnan varmistaminen

Kuluttajan luottamus pitää palauttaa yhteiskunnan toimivuuteen ja myös palvelualojen toimivuuteen, jotta kansalaiset palaavat turvallisesti mielin palvelujen ääreen. Ravintola-ala tarvitsee viranomaisilta selkeät linjaukset ja yhtenäiset ohjeet turvallisen asiakaspöytätoiminnan toteuttamiseksi, jotta kuluttajat voivat luottavaisesti käydä avautuvissa ravintoloissa.

Ravintola-alalle jo sovittu tukipaketti on riittämätön. Ala tarvitsee konkreettista apua niin palkkaus- kuin kiinteiden kulujen korvaamiseen. HoReCa-tuottajat ovat ongelmissa, koska sektorin sulkeutumisen jälkeen myös heiltä poistui myyntikanava.

Vastuu: MMM, STM, TEM, AVI:t

Elintarvikesektorin tuotevirtojen myynnin tehostaminen

Tarvitaan digitaalinen myyntialusta, josta elintarviketeollisuus voi ostaa aiemmin HoReCa-sektorille suunnattuja tuottajien ja alan yritysten tuotteita ja raaka-aineita. Ketterä tuotteiden ostoalusta vähentää ruokahävikkiä ja edistää kestävästä ruokajärjestelmästä. Alusta tarjoaa uudet suorat myyntikanavat erikoistuotteille ja tekee näkyväksi volyymituotteiden tarjonnan, jotta niiden jatkojalostaminen helpottuu (muun muassa ruokaperuna ja sesonkituotteet kuten pyöreä tomaatti). Kanavan luomiseksi tarvitaan innovaatorahoitusta ja alojen välistä yhteistyötä, jotta tuottaja ja teollisuus kohtaavat ja toisaalta, jotta tuotanto vastaa kysyntää (tietoa tuotteiden liikkumisesta).

Vastuu: TEM, MMM

Kala-alalle väliaikaisia joustoja kalankasvatuksen lupiin ja elvyttäviä tukitoimia kotimaiseen kalaan perustuvalla yritystoiminnalla

Kalan maailmanmarkkinoiden voimakas muutos ja erityisesti Norjan lohen hinnan lasku on johtanut kotimaisen kalan kysynnän heikentymiseen ja tuottajahintojen laskuun. Jotta tämä ei johtaisi kalankasvatuksessa merkittäviin ja monessa tapauksessa kohtalokkaihin tappioihin, tulisi kalankasvatustukilupiin saada tässä poikkeustilanteessa tarvittavia joustoja. Yritysten tulisi voida markkinatilanteen niin edellyttäessä muun muassa säilyttää kasvatettavat kalat altaissa seuraavalle kasvatuskaudelle ja tarvittaessa ylittää luvissa määritellyt lisäkasvurajat.

Vastuu: YM, MMM

Kala-alan yritysten kehittäminen

Jotta kotimaiseen kalaan perustuva osa kalan arvoketjua pystyisi nousemaan kriisistä mahdollisimman nopeasti, tarvitaan määräaikainen kaikenkokoisille yrityksille suunnattu tuotekehitys- ja investointitukipaketti, joka antaisi merkittävän alkusysäyksen vajaasti hyödynnettyihin kalalajeihin (erityisesti silakka, kilohaili, kuore, muikku ja särkikalat) perustuvalla elintarviketuotannolle sekä uusien markkinoiden ja työpaikkojen syntymiselle.

Vastuu: MMM

2. Mitkä pidemmällä aikavälillä toteuttavat toimet edistäisivät kriisistä palautumista ja yhteiskunnan resilienssin vahvistamista?

Huoltovarmuuden edistäminen ruokajärjestelmässä

Huoltovarmuuden toimivuus on erityisen tärkeää, kun puhutaan ruokaturvasta poikkeusoloissa. Poikkeusoloja on odotettavissa myös tulevaisuudessa ilmastonmuutoksen edetessä. Ruokasektori toimii yhteistyössä, mikä on näkynyt hyvänä huoltovarmuutena käynnissä olevassa koronakriisissä. Yhteistyötä on tiivistetty merkittävästi kriisin aikana ja työn perustana on ajantasainen ja päivittyvä tilannekuva. Jatkossa huoltovarmuuden perusteita ruokajärjestelmän ylläpitämiseksi on kuitenkin vahvistettava. Työvoiman liikkuvuuden edistäminen kotimaassa ja maan rajojen ulkopuolelta on kriittistä ruuan tuotannon toiminnalle, kuten myös alkutuotannon tuotantopanosten turvaaminen ml. energiaomavaraisuuden kasvattaminen. Digitalisaation edistäminen ja kestävä digiloikka ruokajärjestelmässä on mahdotonta ilman koko maan kattavia verkkoyhteyksiä. Ruokajärjestelmän eri kohdissa kerätyn datan hyödyntäminen on ensisijaisen tärkeää ajantasaisen ja kestävänn suunnittelun varmistamiseksi. Huoltovarmuuden edistäminen ruokajärjestelmän osalta edellyttää monia toimia, jotka koskettavat useita hallinnonaloja.

Vastuu: VN

Kotimaisen ruuan ja sen tekijöiden esiin nostaminen

Poikkeustila on osoittanut, mikä merkitys hyvin toimivalla ruokajärjestelmällämme on. Tarvitaan yhteinen ruokajärjestelmän tahtotila ja viestintää mukaan lukien mielipidemarkkinointi kotimaisesta ruuasta, sen tekijöistä ja toimijoista. Laatutekijät ruuan hinnan takana on tehtävä näkyviksi.

Vastuu: MMM, koko ruokasektori

Kotimaisen energiatuotannon varmistaminen kehittämällä biopolttoaineiden tuotantoa ja käyttöä
Energiatukien riittävyyden varmistaminen uusiutuvan energian hyödyntämisessä ml. biopolttolaitokset, aurinkoenergia ja tuulivoimalat.

Vastuu: TEM, TEM

Yritystukien vaikuttavuus

On varmistettava, että koronan aiheuttaman kriisin negatiivisten vaikutusten vaimentamiseksi varatut yritystuet kohdennetaan sektoreille, jotka ovat eniten kärsineet poikkeustilanteesta. Jatkossa on tärkeää varmistaa myös elintarvikesektorille riittävät tukitoimenpiteet toiminnan ylläpitoon ja kehittämiseen kestävän ruokajärjestelmän luomiseksi.

Vastuu: TEM, Business Finland, MMM

Julkisten hankintojen edistäminen

Julkisissa elintarvikehankinnoissa tulee noudattaa valtioneuvoston periaatepäätöstä julkisten elintarvike- ja ruokapalveluhankintojen vastuullisuudesta (vastuulliset elintarvikehankinnat VnP) ja tarjouskilpailuissa käytetään VnP:tä tukevia vastuullisia ja kestäviä kriteerejä. Julkisissa hankinnoissa otetaan huomioon omavaraisuus ja elintarvikkeiden elinkaari. On varmistettava, että julkisten hankintojen kriteerit ja sopimusehdot ovat noudatettavissa/kohtuullisia tarjoajille. Julkisissa hankinnoissa on mahdollistettava pienemmät hankintakokonaisuudet ja osatarjoukset. Julkisilla elintarvikehankinnoilla on iso merkitys koko ruokasektorimme menestykseen, sillä niiden vuosittainen arvo on noin 350 miljoonaa euroa.

Vastuu: TEM, MMM, KEINO-osaamiskeskus

Kotimaan matkailun tunnistaminen osaratkaisuna ruokajärjestelmän toiminnan edistämistä

Ravintolat ovat suuri veturi matkailun edistämiseksi. Ravintolakulttuuri on osa ruokakulttuuria ja sen edistäminen vahvistaa kansallista kulttuuria. Ravintolat käyttävät merkittävässä määrin suomalaisia elintarvikkeita. Suomalaisen ruuan arvostuksen nousu viime vuosina on suuressa määrin maamme merkittäviä kehitysaskeleita ottaneen ravintolakulttuurin ja sen mahdollistavan tukutoiminnan ansiota: monet suomalaisen ruokakulttuurin innovaatiot ja trendit, jotka ovat vaikuttaneet positiivisesti koko ruokaketjun arvonnäkökulman kehittämiseen, ovat syntyneet nimenomaan ravintoloissa. Ravintolat ovat ensisijaisia vierailukohteita globaalisti kasvavalla ruokamatkailusektorilla.

Vastuu: TEM, MMM, STM

Riittävät tutkimusresurssit elintarvikesektorin kehittämiseen tulevaisuussuuntautuneesti

Jotta elintarvikesectori pystyy jatkossa paremmin varautumaan erilaisiin poikkeustiloihin, tulee ruokajärjestelmämme olla resilientti. Se tarvitsee tuekseen pitkäjänteistä tutkimusta, innovaatioita ja yhteistyötä. Jolla vahvistetaan ruokajärjestelmän sopeutumiskykyä ja palautumiskykyä ja jolla vastataan myös kestävän kehityksen ja ilmastonmuutoksen haasteisiin ja mahdollisuuksiin.

Vastuu: VN, MMM, Suomen Akatemia

Suomalaista kala-alaa on vahvistettava omavaraisuusasteen nostamiseksi

Kalatalouden arvoketjun toiminnan ja kriiseihin sopeutumiskyvyn kannalta keskeistä on Suomen alhaisen kalaomavaraisuuden (28 %) nostaminen. Tämän korona-kriisi on osoittanut selkeästi. Käytännössä tavoitteen toteutuminen edellyttäisi erityisesti kalankasvatuksen tuotannon ja silakan elintarvikekäytön huomattavaa kasvua ja kotimaisen kaupallisen kalan elintarvikekäytön kasvua noin 25 miljoonasta kilosta noin 85 miljoonaan kiloon vuodessa.

Kalankasvatuksessa tulee kyetä hyödyntämään uusien teknologioiden, kuten kiertovesi- ja avomerikasvatus, sekä kiertotalousratkaisujen, kuten Itämeri-rehun, tuomat hyödyt ja kasvumahdollisuudet sekä yritystoiminnan että ympäristön kannalta tasapainoisesti. Silakan ja muiden vajaasti hyödynnettyjen kalalajien osalta tulee saada aikaan kuluttajien ostokäyttäytymiseen perustuva kysynnän kasvu. Tämä edellyttää tuotekehitystä ja uusia tuoteinnovaatioita. Kalastuksessa tulee löytää ratkaisut yritystoiminnan kannattavuuden pullonkauloihin, jotka liittyvät muun muassa yritystoiminnan rahoitukseen, kalankasvattamoiden ympäristöluvitukseen, kalastusmahdollisuuksiin ja hylkeiden ja merimetsojen aiheuttamiin ongelmiin.

Kotimaisen kalan edistämishjelman tavoitteiden saavuttamisen kannalta olennaista on, että kalatalouden arvoketjua koskeva päätöksenteko on edistämishjelman linjausten mukaista, ja että toimintaympäristö ja kalankasvatuksen ympäristölupajärjestelmä mahdollistavat kestäväen kasvun.

Vastuu: MMM, YM, TEM

3. Mitkä toimet jälkihoitosuunnitelmassa edistäisivät parhaiten tavoitetta sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestäväen yhteiskunnan rakentamisesta?

Ruokajärjestelmä on keskeisessä roolissa kestäväen yhteiskunnan rakentamisessa. Tulevaisuudessa läpinäkyvä, vastuullinen ja kestävä ruokajärjestelmä huomioi paremmin ympäristön hyvinvoinnin, ihmisten terveyden ja toiminnan taloudellisen kannattavuuden. Edessä on siirtymä maatalouspolitiikasta ruokapolitiikkaan, joka tähtää ja kannustaa resurssiinsaaseen ravinne- ja energiaomavaraiseen, hiilinegatiiviseen ruokaketjuun. Ruokahävikkiä syntyy varsin vähän, kun kiertotalous toimii. Kuljemme nopeutetulla aikataululla kohti ruuantuotannon kansallista omavaraisuutta arvostavaa maailmaa ja jossa kuluttajien valinnat ohjaavat aidosti ruokaketjun kaikkien osien päätöksentekoa. Datataloudella on suuri vaikutus ruokajärjestelmämme uudistumiseen. Ruokaketjun eri osissa tuotetuissa, kerätyissä ja tallennetuissa tietovarannoissa piilee merkittävät uudet liiketoimintamahdollisuudet.

4. Mitä muita näkökulmia jälkihoitostrategiassa tulisi huomioida?

Ilmastonmuutoksen ja luonnon monimuotoisuuden väheneminen yhdistettynä edelleen globaalisti kasvavaan väestömäärään vaikuttaa myös suomalaiseen ruokajärjestelmään. Kokonaiskestävästi ja turvallisesti tuotetun ruuan kysyntä kasvaa, lisäksi puhtaasta vedestä on tulossa globaali pula. Suomen vahvuudet: puhdas vesi ja ruoka ovat kansallisen huoltovarmuuden kulmakivi, mutta omaavat suuren globaalin kysynnän. Tulevaisuuden uudet innovaatiot mahdollistavat uusia tapoja tuottaa, hankkia ja valmistaa ruokaa.

LIITE

Taustaa koronan vaikutuksista ruokajärjestelmäämme – nykytilanne

Suomi on pitkäjänteisesti tehnyt työtä kansallisen huoltovarmuuden ja omavaraisuuden eteen. Suomen omavaraisuusaste elintarvikkeissa on noin 80 %, mikä on turvannut elintarvikkeiden saatavuuden - toisaalta kalatuotteiden omavaraisuus Suomessa on vain noin 28 % sisältäen vapaa-ajankalastuksen. Suomi on kuitenkin osa globaalia ruokajärjestelmää, ja ruokasektorimme on yhä riippuvaisempi kansainvälisistä markkinoista, ulkomaisesta työvoimasta ja tuontituotantopanoksista. Kasvinsuojeluaineet, lannoitteet, siemenet, elintarvikkeiden tietyt lisäaineet, valmistuksen apuaineet, ingredientit, energia, tuotantoeläinten lääkkeet, tuotantolaitteistot, elintarvikesektorin suojarusteet, elintarvikkeiden pakkausmateriaalit jne. ovat osin tuontituotteita, ja globaalin tuotannon laskiessa sekä logistiikkaongelmien johdosta niiden saatavuus Suomessakin heikkenee. Suomen kotieläinsektori, erityisesti siipikarjatalous, on riippuvainen ulkomaisesta tuontivalvauksesta. Tällä hetkellä esimerkiksi kotieläinten hoidossa ja muussa maataloustyössä tarvittavat hengityssuojaimet alkavat olla lopussa maataloilta. Suomalaisen yhteiskunnan kannalta on erittäin tärkeää huolehtia omavaraisuudesta sekä maamme alkutuotannon ja koko ruokaketjun toimintaedellytysten turvaamisesta.

Maassamme on perinteisesti ollut noin 15 000 – 20 000 ulkomaista kausityöläistä erityisesti kasvintuotanto- ja marjataloilla. Lisäksi luonnonmarjoja käyttävän teollisuutemme raaka-ainesanti on kiinni ulkomaisista poimijoista. Käynnissä olevan satokauden suuri ongelma on ulkomaisen työvoiman maahanpääsyn vaikeutuminen. Kausityövoimakysymys koskee koko Eurooppaa ja vaikeuttaa sadon korjuuta, mikä lisää ruokahävikkiä ja toisaalta tulevat satonäkymät heikkenevät, kun uuden kauden valmistelu ei tapahdu oikea-aikaisesti, mikä heikentää ruoka- ja ravitsemusturvaa.

Maailmanmarkkinahinnat useimmissa maataloustuotteissa ovat pysyneet vakaina, jopa laskeneet. Merkittäviä kaupan rajoituksia ei ole asetettu, paitsi joillekin vehnä- ja riisierille. Hyvän varastotilanteen ansiosta ne eivät juurikaan ole nostaneet hintoja. Ennustettavissa on, että kulutuskysynnän muutosten takia kansainvälisessä kaupassa kulkevien hyödykkeiden hinnat pikemminkin laskevat kuin nousevat. Toisaalta Keski-Euroopassa vallitseva kuivuus näyttää heikentävän sato-odotuksia, mikä voi nostaa viljan hintaa. Suomessa tuottajahinnan odotetaan laskevan erityisesti maito- ja lihantuotantosektoreilla ostokäyttäytymisen muuttuessa esimerkiksi ruhon alempiarvoisiin osiin ja liha- ja maitomarkkinoiden kysyntä- ja maailmanmarkkinamuutosten myötä. Myös kalasektorilla on markkinahäiriöitä. Epävarmuus tulevasta, mukaan lukien tuotantopanosten hinnan nousu ja paine tuottajahintojen laskuun sekä tuontilaitteiden saannin vaikeus ja ulkomaisten asentajien maahantulo-ongelmat vaikuttavat investointihalukkuuteen, jolloin esimerkiksi eläinten hyvinvointiin liittyviä investointeja siirretään. Tällä on suoraan kerrannaisvaikutuksia Suomen talouteen. Päivittäistavarakaupassa on ruuan hinnan nousupainetta, mikä osaltaan johtuu kiristyvistä kierrätystavoitteista, jätelain muutoksista ja sitä kautta tuottajavastuumaksujen kasvusta. Myös elintarviketeollisuuden poikkeusratkaisut tuovat lisää kustannuksia.

Muutokset ruuan saatavuudessa ja ruuan hinnan vaihtelut koskettavat erityisesti vähävaraisia. Suomessa köyhyys tai sosiaalisen syrjäytymisen riski kosketti kaikkiaan noin 854 000 henkilöä (Eurostat 2013). Suomessa 20 000–25 000 ihmistä hankkii viikoittain ruokansa nk. leipäjonojen kautta. Poikkeustilanteessa ruoka-aputoiminnan keskeytyminen heikentää entisestään vähävaraisten ruokaturvaa ja kasvattaa hyvinvointieroja. Jo ennen koronapandemiaa vähävaraisten ruokavalio on ollut ravitsemuksellisesti heikompi ja ylipaino yleisempää kuin paremmin toimeentulevissa ryhmissä. Tuoreimmat tutkimustulokset osoittavat, että alle 50-vuotiailla ylipaino on suurin kuoleman riskitekijä koronavirustartunnassa (viite: <https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/69/wr/mm6915e3.htm>). Terveellisen ravitsemuksen edistäminen onnistuu vain ruokajärjestelmän toimiessa: tarjonta sekä hinta huomioivat myös haavoittuvat kohderyhmät kuten vähävaraiset. Poikkeustilanteella voi olla vaikutusta ravitsemukseen myös kulutuskäyttäytymisen

suuntautuessa pitempään säilyviin perustuotteisiin tuoretuotteiden kustannuksella. Kausityövoiman saatavuudessa on isoja epävarmuuksia, jolla on suora vaikutus kotimaisten marjojen, vihannesten ja kasvien saatavuuteen. Tälläkin on vaikutuksia ravitsemukseen, jos näiden tuotteiden tuonti samaan aikaan vähenee tai loppuu.

Kehittyvissä maissa, joissa ihmisten tuloista valtaosa kuluu ruokaan, ruuan hinnan muutoksilla on suuri merkitys. Usein näyttää, että näissä maissa markkinat ylireagoivat ja hinnannousu on suhteetonta verrattuna maailmanlaajuisiin hinnanmuutoksiin.

Poikkeuslainsäädäntö sulki ensin pääosin koulut ja päiväkodit ja sitten ravintolasektorin matkailusektorin hiipuessa samaan aikaan. Ammattikeittiöille tuotteita jalostavien yritysten, varsinkin pienempien yritysten, ja tuotteita myyvien food service -tukkujen liiketoiminta on pahasti häiriintynyt HoReCa-tuotteiden kysynnän romahtaessa. HoReCa -tuotteiden kysynnän romahtaminen näkyy myös muun muassa vihannestiloilla. Kasvikset jäävät tuottajille käsiin myyntikanavien kadotessa, syntyvästä ruokahävikistä aiheutuu taloudellisia tappioita sekä ympäristökuormitusta. Lisäksi juuri kasvien käytön lisääminen edistäisi kansalaisten terveyttä ja auttaisi painonhallinnassa. Ammattikeittiöille suunnattuja tuotteita pystytään myymään kuluttajille vain pienimuotoisesti eikä jalostus- ja myyntitoiminnan uudelleensuuntaaminen nopeasti ole helppoa.

Päivittäistavarakaupassa on ollut nähtävissä kulutuskäyttäytymisen muutosta. Ruokaostoksissa suositaan tällä hetkellä edullisempia tuotteita ja pitkään säilyvien elintarvikkeiden ja valmisruokien kulutus kasvaa. Elämme tilanteessa, jossa normaalin käytännön mukaan kauppa ja teollisuus ovat sopineet hinnoista jo pitkälle alkusyksyyn. Tämä voi osoittautua hankalaksi erityisesti niillä tuotteilla, joista syntyy niukkuutta. Toisaalta tämä voi parantaa tilannetta osalla tuotteista. Verkkokaupan suosio on kasvanut räjähdysmäisesti ja myös pienemmät yritykset ovat perustaneet omia verkkokauppoja tai saaneet tuotteitaan muiden ylläpitämiin verkkokauppoihin. Verkkokaupan ennustetaan jääväksi pysyväksi ostotavaksi myös pandemian jälkeen. Myyntidatan rooli korostuu poikkeusoloissa, kun osalla ruokaketjun toimijoista on enemmän tietoa päätöksenteon tueksi kuin toisilla. Ruokaketjun voimasuhteet polarisoituvat entisestään.

Maatiloilla tapahtuva suoramyynti on jatkunut ja esimerkiksi REKO-renkaiden suosio on lisääntynyt. Monien elintarvikealan pienten yritysten pääasiallinen markkinointikanava on ollut erilaiset kesäaikaiset messut ja markkinat, joten tänä vuonna näiden yritysten liiketoiminta tulee romahtamaan.

Kalatuotteiden omavaraisuus Suomessa on vain noin 28 % (ml. vapaa-ajankalastus) ja kalatuotteiden kauppataase on noin 350 miljoonaa euroa alijäämäinen. Koska Suomi on hyvin riippuvainen kalan tuonnista, Suomen kalamarkkinoihin ja yritystoimintaan vaikuttaa voimakkaasti kansainvälinen kalamarkkinatilanne. Lisäksi kalatalouden yritykset eivät saa tuotantoon sidottuja tukia, ja sen vuoksi markkinahintojen muutokset vaikuttavat suoraviivaisesti.

COVID-19-epidemiolla on ollut voimakas vaikutus globaaliin kalakauppaan ja kalan kysyntään. Kaikilla päämarkkina-alueilla (Aasia, Eurooppa ja Amerikka) markkinakysyntä on pienentynyt voimakkaasti. Kysynnän supistuminen johtaa arvioiden mukaan ylituotantotilanteeseen erityisesti Norjassa, mikä merkitsee lohien hinnan laskua, jota vielä Norjan kruunun kurssin heikkeneminen suhteessa euroon on voimistanut. Edullinen lohikala vaikuttaa suoraan kotimaiseen alkutuotantoon laskemalla tuottajahintoja pahimmassa tapauksessa jopa alle tuotantokustannusten. Kriisin pitkittyessä kysyntä kohdistuu voimakkaammin edullisiin ja vähemmän jalostettuihin lohikalatuotteisiin. Tämä heikentää entisestään erityisesti pyydetyn ja arvokkaan kotimaisen kalan kysyntää.

Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisen kotimaisen kalan edistämishallituksen tavoitteena on kalan kulutuksen nostaminen ravitsemussuosituksen tasolle siten, että kasvaneeseen kysyntään vastaaminen tapahtuisi pääosin kotimaisen alkutuotannon kasvun kautta vuoteen 2027 mennessä. Tavoitteen

saavuttaminen lisäisi Luonnonvarakeskuksen arvion mukaan kalatalouden liiketoiminnan arvoa noin 1 000 miljoonalla eurolla, ja loisi suoria työpaikkoja arvoketjuun 3 000 henkilötyövuotta. Kalatuotteiden kauppatape parantuisi 170 miljoonalla eurolla. Lisääntynyt kalankulutus alentaisi suomalaisten ruokavalion hiilijalanjälkeä noin 30 % ja synnyttäisi merkittävät kansanterveydelliset vaikutukset (vähentäisi 40 000 haittapainotettua elinvuotta).